

Władysław Wnuk (1901-1990) - działacz Polonii fińskiej

Nie ulega wątpliwości, że Władysław Wnuk był legendarną postacią Polonii fińskiej. Znany powszechnie wśród Polonii fińskiej, pozostawał w cieniu działaczy Polonii innych krajów skandynawskich i w ogóle Polonii europejskiej, tak samo jak na uboczu spraw europejskich lokowała się Polonia fińska.

Całe swoje życie przypomniany działacz spędził w Helsinkach. Tam się urodził 20 lipca 1901 r., tam też zmarł 1 października 1990 r. i został pochowany na miejscowym Cmentarzu Hietaniemi. Jego ojcem był urodzony w Sankt Petersburgu 21 marca 1878 r. (a zmarły krótko przed 1910 r.) Franciszek Wnuk, kupiec z Biłgoraja, którego w Helsinkach zatrzymały interesy zawodowe; matką - sprowadzona przez ojca z Biłgoraja Justyna z Królów Wnuk (24.12.1878 – 12.04.1972). Nie był jedynakiem, miał dwóch braci – Antoniego Franciszka (14 październik 1898-26 październik 1982 oraz Bolesława, (3 listopad 1910-15 wrzesień 1983) i siostrę (Klementynę, 31 lipiec 1903-?).

Ukończył fińską szkołę podstawową w Helsinkach. Mówił i pisał doskonale po polsku, a oprócz języka fińskiego opanował także język szwedzki. Zarabkował pracując w różnych zawodach, a od 1934 r. był woźnym w Poselstwie RP w Helsinkach. W listopadzie 1946 r. wyprowadził się z założył rodzinę i zrezy-

gnował z pracy w urzędzie dyplomatycznym Polski powojennej. Później pracował w handlu (metkował i kontrolował towary). W 1948 r. fińskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przyznało Wnukowi obywatelstwo kraju zamieszkania. Natomiast dopiero w 1965 r. polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych udzieliło mu zezwolenia na zmianę obywatelstwa polskiego na fińskie. Pracował zawodowo do 1965 r., a następnie przeszedł na emeryturę. Żonaty był z Marią z domu Krzywacka (ur. 11 kwietnia 1909 w Staninie/Mały Płock, zm. 3 lipca 1959 w Helsinkach). Miał dwoje dzieci, Łucję (ur. 18 marca 1932 w Helsinkach) i Edwarda Henryka (ur. 18 stycznia 1934 w Helsinkach).

W 1922 r., jako 21 letni młodzieniec, Wnuk wstąpił do powstałego 3 kwietnia 1917 r. Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie. Funkcję prezesa pełnił w latach 1929-1933, 1936-1949, 1953-1978. Od roku 1979 był prezesem honorowym stowarzyszenia. Jako polski był niejako predestynowany do pełnienia funkcji przywódcy polonijnego. Świadczą o tym pisane przez niego w latach 1919-1922 pamiętniki patriotyczne.

Swoje uczucia do kraju pochodzenia wyraził m. in. w następującym wierszu Władysława Bełzy:

Ojczyzna

Ojczyzna dziecię, to bracia twoi,
Twoi ojcowie i twoje matki,
Dawni rycerze w skrzydlatej zbroi,
Dumne pałace i kmiece chatki,
Ojczyznę dziecię, to łany twoje,
To groby przodków skryte żałobą,
Rodzinne gaje, łąki i zdroje,
I te niebiosy co lśnią nad tobą,
Ojczyznę twoją, chłopię sarmackie,
To pieśń wolności i tży tułackie!

Obok wielu utworów poetyckich, na kartach jego pamiętnika zawarł opisy i oceny fragmentów historii Polski. Fascynował się bohaterami narodowymi (np. S. Czarnieckim, T. Kościuszką i J. Piłsudskim), a także kulturą, religią i geografią ziem polskich.

Geneza funkcji przywódcy polonijnego, pełnionej przez Wnuka, tkwiła więc w jego wychowywaniu

na wartościach ponadczasowych. Nie bez wpływu na styl jego prezesury pozostawała jego witalność, łatwość nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z różnymi osobami. Prestiż prezesury Wnuka podnosiło jeszcze to, że objął ją po poprzedniku (1925-1928) niezwykle aktywnym konsulu polskim w Finlandii - Wojciechu Taborze.

Z jego udziałem działalność Zjednoczenia zaczęła się uaktywniać, zwłaszcza od połowy 1929 r. Zwiastunem tej zmiany na lepsze był po raz pierwszy zorganizowany obchód Święta 3 Maja. Odbył się on w wynajętym lokalu i miał urozmaicony program artystyczny.

Odtąd regularnie co roku obchodzono rocznicę uchwalenia konstytucji, a także Święto Niepodległości 11 Listopada. Organizowano też inne obchody, szczególnie o charakterze kościelnym. W programie tych obchodów zawsze znajdowały się występy wokalne, solowe lub chóralne. Często prezentował swój dorobek teatr amatorski; m.in. trzykrotnie wystawił operetkę zatytułowaną „Wiesław czyli wesele krakowskie”. Na występy teatru zapraszano także znane osobistości spośród mieszkańców stolicy oraz studentów.

W jednym ze sprawozdań z działalności autorstwa Wnuka o celach tych uroczystości czytamy co następuje: „Chociaż obchody te wymagały dużo czasu na przygotowania i dużo pracy, to jednak osoby zajmujące się tymi przygotowaniem lub osoby występujące nie szczędziły swego wysiłku dla dobrej sprawy, aby członkom i kolonii polskiej urozmaicić ich monotonne życie, by przypominali o polskości i to, że należą do Polski, która jest ich ojczyzną. Przez te obchody rozpowszechniano również wiedzę o Polsce wśród Finów, albowiem niejedyn Polak lub Polka przyprawdzali ze sobą fińskiego gościa, którzy naprawdę świetnie się czuli w polskim towarzystwie”.

Począwszy od lat trzydziestych ub. w. dbał również o rozwój związkowej biblioteki. Zaopatrywał ją w książki z tekstami sztuk teatralnych i dzieła literatury narodowej, zwłaszcza Adama Mickiewicza. W roku 1932 Zjednoczenie zaprenumerowało miesięcznik pt. „Polacy zagranicą”, wydawany przez Radę Organizacyjną Polaków z Zagranicy w Warszawie.

Z inicjatywy prezesa, Zjednoczenie Polskie utrzymywało związki z Kościołem katolickim w Finlandii. Zapoczątkowane one zostały w 1931 r., kiedy to wystosowano okolicznościową depezę do biskupa Bucky, który w 1932 r. odwdzieczył się dotacją z przeznaczeniem na działalność polonijnego stowarzyszenia. Od 1932 r. Zjednoczenie coraz bardziej zacieśniało więź z prałatem Gustawem Adolfem Carlingiem (1882-

1966), który dobrze mówił po polsku i był wielkim przyjacielem Polaków w Finlandii.

Zjednoczenie utrzymywało więź z krajem. Pierwszy kontakt nawiązano w 1932 r., poprzez wykupienie obligacji państwowych oraz przesłanie składki organizacyjnej do Rady Organizacyjnej Polaków z Zagranicy. Jednakże w 1934 r. organizacja nie podporządkowała się Światowemu Związkowi Polaków z Zagranicy, który zastąpił Radę Organizacyjną. Nie zmieniła swej nazwy ze Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie na zapewne zaproponowany przez „Światpol” Związek Polaków w Finlandii. Tłumaczyć to można konsekwentnym przestrzeganiem przez Wnuka prawa fińskiego. Nie zamierzał zmieniać statutu Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie, jako stowarzyszenia zarejestrowanego pod tą nazwą w 1928 r.

W 1932 r. z inicjatywy zarządu i prezesa Wnuka uroczystość obchodzono 15-lecie stowarzyszenia. Jego działalność pod kierownictwem Wnuka przebiegała w tych latach zgodnie z polityką państwa polskiego. Wyrazem tego były obchody Święta Morza w 1933 i 1934 r.; w przypadku drugiego ze Mszą św. odprawioną z tej okazji. W tego rodzaju uroczystościach przejawiały się zainteresowania polityczne Wnuka sytuacją Polski w kontekście spraw europejskich. Żył w kraju leżącym na uboczu Europy, co przydawało jego perspektywie oceny bardziej realnych.

Po dwuletniej przerwie w latach 1934-1935 w prezesurze Wł. Wnuka, być może wskutek podjęcia przez niego pracy w Poselstwie RP (gdy prezesami byli kolejno Wojciech Rodak i Franciszek Godziński), Zjednoczenie pod jego kierownictwem kontynuowało swoją tradycyjną działalność. W 1936 r. okazały wypadły uroczystości 3 Maja, wśród których, po części oficjalnej, zaprezentowano występy muzyczne, sztukę teatru amatorskiego, a na zakończenie odbył się wieczorek taneczny.

W 1938 r. zorganizowano obchód 20. lecia niepodległości Polski. Ze względu na znaczną odległość między Polską a Finlandią oraz koszty podróży, Polskę odwiedziło zaledwie pięciu członków Zjednoczenia, ale bez udziału Wnuka.

Nowy Rok 1939 obchodzono w Poselstwie RP w Helsinkach, w którym Zjednoczenie znalazło opiekę i wsparcie poprzez posła Henryka Sokolnickiego, który przybył tam w 1936 r.

Napad Niemiec hitlerowskich na Polskę wstrząsnął Polonią fińską. Jak później wspominał prezes Wnuk: „Myśl każdego Polaka zwrócona była ku Ojczyźnie, ku cierpieniom naszego narodu”. Z jego inicjatywy członkowie Zjednoczenia przeprowadzili zbiórkę pieniężną na cele charytatywne i udzielili pomocy uciekinierom z Polski.

Po wojnie, jak pisał dalej: „Obudziliśmy się z letargu, by na nawo się zebrać oraz zastanowić się, jak dalej poprowadzić naszą działalność i jak ją ożywić”. W pierwszych latach powojennych treścią działalności stowarzyszenia były towarzyskie pogawędki i wymiana myśli w języku polskim na różne tematy. Utrwaliła się formalna strona działalności Zjednoczenia, z wakacyjną przerwą, podczas której członkowie organizacji wyjeżdżali na wieś. Głównie wskutek braku własnego lokalu, zebrania zarządu odbywały się w mieszkaniach prywatnych członków i podczas spotkań towarzyskich w wynajmowanych lokalach. W dalszym ciągu obchodzono kolejne rocznice istnienia Zjednoczenia (zwłaszcza 40. lecie w 1957 r.), rocznice odzyskania niepodległości przez Polskę, itp.

Po drugiej wojnie światowej działacze i członkowie długo nie mogli odnaleźć się w nowej sytuacji. Nie sprostał jej nawet prezes Wnuk. Zwłaszcza w pierwszych siedmiu latach po wojnie Polacy w Finlandii byli szczególnie zdezorientowani ideowo. Członkowie Zjednoczenia nawiązali kontakt z Ambasadą PRL i obchodzili jako narodowe „Święto Odrodzenia Polski” (22 lipca), a nawet 70. rocznicę urodzin Józefa Stalina. W kwietniu 1947 r. doszło do paradoksu, gdy w programie niedzielnego spotkania towarzyskiego przewidziano obchody Konstytucji 3 Maja oraz referat studenta Uniwersytetu Łódzkiego pt.: „Nowa Polska rzeczywistość”. Do zerwania kontaktu z Ambasadą PRL doszło w 1952 r. gdy działacze Zjednoczenia odmówili zawieszenia portretu Stalina w dotychczasowej sali spotkań, dzielonej z prokomunistycznym Towarzystwem Suomi-Puola. Okres ten prezes Wnuk ocenił następująco: „Z przybyciem personelu do nowej placówki Poselstwa Polskiego Rzeczypospolitej Ludowej nawiązaliśmy kontakt z nimi, tak jak to było przed wojną. Powierzono im nasze bolączki, między innymi sprawę lokalu dla dalszego rozwoju życia towarzyskiego. Poselstwo uznało, że bez własnego lokalu nasza działalność będzie znikoma i nie przyniesie większego rezultatu, ale niczego nie przyrzekli. Dopiero w późniejszym czasie przyszli nam na pomoc, udzielając naszemu Zjednoczeniu miesięczną kwotę na pokrycie czynszu mieszkaniowego z warunkiem dzielenia lokalu z Fińsko-Polskim towarzystwem, na co członkowie się zgodzili (...) nasze pierwsze zebranie nastąpiło dnia 9 listopada 1948 r. Zbierano się często w nowym lokalu i zebrań było dużo. Wygłaszano odczyty, referaty, urządzano obchody i wspólną choinkę. Sprowadzono bibliotekę i powiększono ją nowymi książkami. Dawano lekcje języka polskiego oraz założono Kółko Kobiet. Rozpoczęły się również ponownie nabożeństwa polskie w kaplicy biskupiej, ale tylko jeden raz w miesiącu. Trzeba przyznać, że działalność Zjednoczenia Polskiego była faktycznie bardzo ożywiona. Trwało to tak prawie cztery lata. Członkowie bowiem spostrzegli, że Poselstwo Polskie udzielając zapomogę na utrzymanie lokalu zaczęło od towarzystwa żądać czynów, które nie były zgodne z naszym statutem. Wypowiedziawszy się przedstawicie-

lom o naszych poglądach Poselstwo uznało za stosowne cofnąć wydawaną zapomogę, co spowodowało, że dnia 23 lipca 1952 r. musieliśmy opuścić lokal. Od tego czasu przerwał się również nasz kontakt z Poselstwem Rzeczypospolitej Polski Ludowej”.

W 1957 r. Zjednoczenie otworzyło się na wpływy „Światpolu”, który nieprzerwanie od lipca 1940 r. funkcjonował w Londynie. Zainicjował je korespondencyjnie pełniący obowiązki prezesa prof. Bolesław Hełczyński w listach adresowanych do Wnuka. Kontakty te polegały na przyjmowaniu nadsyłanych przez Hełczyńskiego tekstów pogadanek patriotycznych, filmów i różnych wydawnictw. W latach 1958-1962 zarząd prenumerował „Gazetę Niedzielną”, wydawaną w Londynie. Obok tego przyjmował również różne warszawskie wydawnictwa, pisma i druki. Z Londynu otrzymywał w tych latach także takie pisma, jak: „Biuletyn Egzekutywy Zjednoczenia Narodowego”, „Myśl Polska” i „Robotnik”.

W okresie braku kontaktu z Ambasadą PRL i późniejszych sporadycznych kontaktów tylko z koniecznych potrzeb, w Zjednoczeniu nie obchodzono świąt 1 i 3 Maja, co było wynikiem stanowczej decyzji zarządu, a w szczególności prezesa Wnuka.

W latach 60. ub. wieku działalność Zjednoczenia była mało urozmaicona i naznaczona zainteresowaniami prezesa. Zapewne wskutek otrzymania w 1959 r. stałego lokalu w sali parafialnej przy „polskim” kościele św. Henryka, treściom religijnym (imieniny papieża Piusa XII i sanktuarium Oberammergau) poświęcone zostały dwa zebrania. Skromne obchody Tysiąclecia Chrztu Polski (nabożeństwo dziękczynne i okolicznościowa akademia) w dniu 8 maja 1966 r. nie wywołały wśród Polonii fińskiej oraz wśród członków organizacji żadnych przemian ani nawet oddźwięku w dalszych inicjatywach. Zdaniem Wł. Wnuka Zjednoczenie nie mogło poszczycić się jakąś bogatszą działalnością jedynie wskutek swej małej liczebności. Jubileusz 50-lecia istnienia Zjednoczenia Polskiego odbyty 28 kwietnia 1967 r. był raczej wieczorem wspomnieniowym, poświęconym zasłużonym, nieżyjącym już działaczom.

W początkach lat 70. Zjednoczenie Polskie w Helsingforsie funkcjonowało tylko dzięki osobie Wnuka, który stał się człowiekiem – instytucją. W latach 1971-1974 poprzez korespondencję nawiązał ożywione kontakty z Towarzystwem Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” w Warszawie. Od 1973 r. datuje się początek obszernej, jak się okazało, regularnej korespondencji Wnuka z Polskim Radiem, a ściślej z L. Stanisławskim, naczelnym redaktorem Audycji dla Polaków za Granicą. W latach 1976-1977 zaowocowała ona w sumie kilkunastoma listami i przesyłkami. W 1977 r., na życzenie Wnuka, Towarzystwo „Polonia” przestało Zjednoczeniu dwa egzemplarze śpiewnika „100 pieśni i piosenek polskich”, materiały

do zorganizowania „Gwiazdki” przez dzieci oraz strój krakowski dla chłopca i dziewczynki. Towarzystwo „Polonia” umożliwiło też Wnukowi złożenie wizyty w Warszawie w czerwcu 1977 r. Stało się to w połowie 1976 r., po nawiązaniu oficjalnych kontaktów Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie z Ambasadą PRL w Helsinkach. Były to drugie po wojnie odwiedziny Wnuka w ojczyźnie, poprzednio był w Polsce z córką Łucją w 1965 r.

W końcu lat 70. ub. w. zaznaczył się udział nowych, młodych osób. Wstępowały one do Zjednoczenia, działały też w zarządzie. W dniu 10 stycznia 1978 r. Wnuk złożył rezygnację z prezesury. Pozostał jednak członkiem w nowym zarządzie, a od 1979 r. uhonorowano go godnością prezesa honorowego Zjednoczenia Polskiego.

Prezes Wnuk za swą działalność wyróżniony był wieloma medalami i odznaczeniami. W dniu 15 marca 1929 r. nadano mu Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (Helsinki). W dowód uznania jego aktywności, dnia 11 listopada 1934 r. otrzymał od Prezesa Rady Ministrów (Warszawa) Brązowy Krzyż Zasługi. Dnia 8 stycznia 1938 r. otrzymał Brązowy Medal za Długoletnią Służbę MSZ (Warszawa). W 25. letnią rocznicę sprawowania godności prezesa Zjednoczenia Polskiego uhonorowany został złotą odznaką Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie (Helsinki). Dnia 5 maja 1962 r. udekorowany został Krzyżem II Klasy przez Radę Suwerenną Zakonu Maltańskiego (Rzym). Otrzymał też złotą odznakę papieską (Rzym). W 1977 r. nadano mu Srebrny Krzyż Zasługi PRL (Warszawa), w 1987 r. Złotą Odznakę Honorową Towarzystwa „Polonia” (Warszawa) i w 1988 r. Złoty Krzyż Zasługi PRL (Warszawa). Te różnego rodzaju wyróżnienia, będące odzwierciedleniem blisko 60 lecia historii Polski i Polonii fińskiej prezes Wnuk przyjmował w naturalny sposób. Odbierał je jako uznanie za trwanie w polskości osoby własnej i skupionych przez niego Polaków w Zjednoczeniu Polskim w Helsingforsie.

Bibliografia

I. Archiwum Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie (ważniejsze jednostki)

1. [Wł. Wnuk], Sprawozdanie z działalności Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie za czas 3/4 - 1917 - 3/4 - 1967 r.
2. Wł. Wnuk, M. Zieliński, B. Darkowski, Krótki zarys działalności i historii Zjednoczenia Polskiego w

Helsingforsie.

3. Pamiętniki Wł. Wnuka: (1) 1919-1921, (2) 1921-1922 [maszynopis].

II. Archiwum Ambasady RP w Helsinkach

1. Paszporty rodziny Wnuków (Franciszka, Justyny, Władysława, Antoniego Franciszka, Klementyny, Bolesława i Marii).
2. Paszport zbiorowy członków-delegatów Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie na Zjazd Polaków z Zagranicy w 1934 r. w Warszawie.
3. Odznaczenia Wł. Wnuka (okazjonalna wystawa poświęcona Wł. Wnukowi w 1993 r.).

III. Archiwum Rodzinne Wł. Wnuka/Łucji Kalpa

1. Umowa o pracę [w Poselstwie RP w Helsinkach] pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych a Wł. Wnukiem.
2. Zaświadczenie o zezwoleniu na zmianę obywatelstwa polskiego na fińskie przez Wł. Wnuka z 1965 r.

IV. List M. Zielińskiego (następnego po Wł. Wnuku prezesa Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie) do autorki z 1977 r.

V. Wywiad autorki z Łucją Kalpa w 1993 r. w Helsinkach.

VI. Dane osobowe rodziny Wł. Wnuka, spisane z tablic nagrobnych na Cmentarzu Hietaniemi w Helsinkach w 2003 r.

VII. B. Darkowski, 100 lat dla Pana Wnuka!, „Kontakt. Pismo Zjednoczenia Polskiego w Helsingforsie”, Nr 1 (2) 1987, s. 3.

VIII. E. Later Chodyłowa, *Polacy i Polonia w Finlandii*, wyd. I, Warszawa 1997, wyd. II, poprawione i uzupełnione, również w fińskiej wersji językowej: *Puolalaiset ja Polonia Suomessa*, Helsinki-Toruń 2004.

Opracowała: Elżbieta Later Chodyłowa